

במצות אלו ונוטלות שכר כמי שאינו מצוה ועושה, אבל זה פשוט שהוכרת שם שמים בדברים שבקדושה ובקריאת התורה בלא מגין של עשרה זכרים אין כוח קיום מצוה כלל וכלל ולכן הוי כדכתן ללא צורך כלל והוי ככלל ברכה שאינה צריכה.

ובדעת הרמב"ם ס"ל שנשים אינן מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא נראה שגם הוא אינו חולק על הני"ל אלא שס"ל כמש"כ הסמ"ג (עשין סי' מ"ד), שכתב על דעת ר"ת שס"ל שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, וד"ל: אבל זהו דבר תימה מהו וצונו בדבר שאינה מחויבת לא מדאורייתא ולא מדרבנן, עכ"ל. וכ"כ המגיד משנה בדעת הרמב"ם (הל' סוכה פ"ו הל' י"ג), וד"ל: ולדעת רבינו דאי שאין הנשים מברכות והיאך יאמרו וצונו והן פטורות, עכ"ל. ועיי בבית יוסף (או"ח סי' תקפ"ט בד"ה ואע"פ שהביא דבריו), וכ"כ בהגהות מיימוניות (הל' ציצית, פ"ג אות מ'), ובביאור הגר"א (או"ח סי' תקפ"ט ס"ז). ולכן אלו הברכות שאין בהן נוסח וצונו כגון ברכת קריאת שמע וכדומה נראה שאף לדעת הרמב"ם מותרות הן לכרך, ודלא כדעת הרה"ג ר' עובדיה יוסף שליט"א (שו"ת יביע אומר, ח"ב סי' ר' וח"ג סי' ר') ועיי מש"כ בזה הרה"ג פסח אליוו פאלק בספר מחזה אליוו (סי' ט"ז אות ה'). ולענין ברכת התורה עיי מש"כ הגר"י זצ"ל (חידושי הגר"י על הרמב"ם, הל' ברכות פ"א הל' ט"ז), בשם אביו הגר"ח זצ"ל, ובצעם השאלה של ברכה על מצות עשה שהזמן גרמא לנשים מערות סודריות עיי בדברי הפוסקים המצוטטים בשו"ת צ"ח אליעזר (ח"ט, סי' ב').

בהגדרת תכלת ולבן

הקושיא על פירוש רש"י

הגמ' בברכות (ט): דנה בזמן של "משיכרי" ד"ל הגמ': מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכרי בין תכלת ללבן. . . מאי בין תכלת ללבן אילמא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתכלתא הא בליליא נמי מידיע ידיע. אלא בין תכלת שבה ללבן שבה, עכ"ל. רש"י (שם) מפרש: בין תכלת שבה ללבן שבה - גיזת צמר שצבעה תכלת, ויש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה.

תוס' (שם, בד"ה אלא בין תכלת שבה), ויע"ע תוס' מנחות (מג: בד"ה בין וכו') [[מקשים על ביאור זה וכותבים:

וקשה דאמרין במנחות (מג ב ושם) ראה מצוה זו שבה הלוי מצוה אחרת ואיזו זו קריאת שמע כדתנן עד שיכיר בין תכלת ללבן. ואי קאי אגזית צמר אינה תלויה בציצית. ועוד בלילה נמי פעמים יכולין לראות צמר שאינו צבוע כדרכו. על כן יש לפרש בין תכלת שבה בציצית שהיה קבוע בו תכלת וגם שני חוטין לבן ועושיין בו חוליא של תכלת וחוליא של לבן.

נעסוק כאן בקושיא הראשונה, שהיא כאמת העיקרית.

ככדי להבין פירוש זו של רש"י, נצטרך להבין הגדרת התכלת ולבן של ציצית בכלל, ושיטת רש"י בזה בפרט.

רש"י ותוספות

המשנה במנחות (לח). מבארת שאין תכלת ולבן מעכבים זה את זה. ואם כי הגמ' דנה בפירוש המשנה לפי שיטת רבי (הסובר שבאמת מעכבים), פשוטו כמשמעו - וכן כתבו הרבה מהראשונים. על כל פנים, שיטת רבנן שאין מעכבים ויש שקבעו ההלכה כרבי; ויש שפסקו כרבנן! בביאור דבר זה התלבטו

1. עיי' בב"י או"ח (סי' י"א) ובראשונים ריש פרק תכלת וכו', ואכמ"ל.

חראשוניים. חוס' (שם, בד"ה התכלת וכו'; וע"ש מה שהאריכו כזה, ואכמ"ל) כתבו כזה, וז"ל:

מצוה לחת ב' חוטי' תכלת וכו' חוטי' לכן ציצית. ומשמע לכאורה דאין זה מעכב את זה שאם הטיל שני חוטי' מן האחד יצא כי הנך דקתני תפלה של יד אינה מעכבת את של ראש כו'. אבל בקונטרס פירש אי עבד ארכעתן תכלת או ארכעתן לכן יצא וכן אנו נוהגין.

חוס' הצינו מעיקרא שבמקום שאין תכלת, יתן רק ד' חוטי' במקום ח'. אבל הביאו גם שיטת רש"י שאפילו בלי תכלת ישים ח' חוטי', וקבלו שיטתו להלכה. אמנם יש לעיין בהסכרם הראשון, וכן במסקנתם. יש לדון בשאלה: האם רק קבלו שיטת רש"י למעשה - או גם מטעמיה. וכמוכן, יש לנמק בשיטת רש"י והכנתו.

לפי ההצעה של חוס', נראה פשוט שד' החוטים' של לכן הם חפצא א'; וחז' של תכלת הם חפצא אחרת. יש חוטי' לכן וחוטי' תכלת. ויתכן אלו בלי אלו לגמרי. אנתנו מוצאים שיטות כזו גם למסקנא. הרא"ש [נש"ת הרא"ש, (כלל ב' טו' ט') מוכח גם בכ"י א"י"ח (סי' י"ג)] מפרש הענין כזה: "אלא ודאי התורה אמרה שיש ליתן בכנף שני חוטי' לכן ושני חוטי' תכלת, והלכה למשה מסיני שחתכלת אינו מעכב את הלכן, והיה מספיק לנו בשני חוטי' לכן, אלא שאנו נוטין עוד ב' חוטי' זכר לתכלת." הרי מבואר בדברי הרא"ש כהה"א של החוס' על הדרך שבאירנו. אלא שהסכיר מה שנוהגים לחת ח' חוטי' של לכן בזמן שאין תכלת מטעם זכר לתכלת. ואם כן, קים האפשרות שכעין זה גם מסקנת החוס'. זאת אמרת, שאפשר שנוהגים כרש"י, אף אם מגדרים את מצות ציצית כמו שסברו החוס' מעיקרא.

מאידך, נראה שרש"י הבין את הענין לגמרי אחרת. לרש"י, שפשוט לו שמיטלין ח' חוטי' בזמן שאין תכלת, החיוב של ציצית הוא חפצא של ח' חוטי'; לא ב' חפצ' של ד' וד' כמו שפירש הרא"ש (ואולי אף חוס'). לכן כשאין תכלת, מ"מ נותנים ח' חוטי' הגם שכולם של לכן. שיטה כזאת נמצאת גם בנמוקי יוסף [הלכות ציצית (יא). בדפי הרי"ף בד"ה התכלת אינה וכו'], וע"ע שם (יב:) ודו"ק].

2. כמאמר זה, הוכנה של חוט היא לאחרי שמכופל - חוץ ממקורות שהבאנו כלשונם. וכן מדובר בכנף א' מהד' בלבד.
3. כמוכן, לשיטתם (שהיא שיטת רוב הראשוניים) שחצי החוטים הם תכלת.

הנמוקי"י כותב, וז"ל:

אע"ג דמצות ציצית שהם ארבע חוטי' השנים מהם ראויים שיהיו מצמר צבוע תכלת והשנים מצמר לבן. . . סתם הוא לכן שרוב הטליתות לבנים. וקא משמע לן שאם לא ב' מצמר צבוע תכלת ראויים לציין בו או כולם צבועים יציין במה שימצא.

הוא מגדיר את המצוה כמו רש"י, ודו"ק. ונבאר שיטתם עוד בהמשך, בע"ה.

כזה מדויק גם בהסברו של רש"י להלכה של אין התכלת מעכבת את הלכן. הגמ' במנחות (לח'): מביאה שיטה זו, וז"ל: רבי יצחק אומר משום ר' נחן שאמר משום רבי יוסי הגלילי שאמר משום רבי יוחנן בן גוריון אין לו תכלת משיל לכן. עכ"ל. רש"י מפרש דין זה לשיטתו, וז"ל: מטיל לכן - כל הד' חוטי', עכ"ל. וזה ממש כמו שבאירנו, בע"ה, שהוא סובר שהצבע הוא דין אחר ככלל חוטי', ודבר נוסף לעצם מה שצריכים להטיל ח' חוטי' - ודו"ק היטב.

לשיטת רש"י והנמוקי"י כרוך שיש חיוב גמור ופשוט לציין בח' חוטי', אף בזמן שאין תכלת. יותר מזה: ממש משום אותו מחייב, ובאותו חוקף. מאידך, לרא"ש אין כאן כאמת שום מחייב לבלוש ח' חוטי' בזמן שאין תכלת, אלא שנוהגים לעשות כן משום זכר לתכלת.

המדרכי (הלכות קטנות, סי' תתקל"ט) מביא שיטת החוס' שאנתנו נוהגים כרש"י, וממשיך בקושיטת הרי"צ על המנהג, וז"ל: ואדרבה כיון שאין התכלת מעכב את הלכן יהיה יותר נכון לעשות ב' חוטי' והשתא איכא למיחש לכל חוטי', עכ"ל. קושיא זו, הנמצאת בכמה סיגונים כחוס', ושאר ראשוניים, מכליטה את ההבדל שבין הבנת רש"י ובעלי החוס' - אף שעולים לשיטה אחת לענין החוטי' בזמן שאין תכלת. לרש"י אין שום מקום לדון באיסור כל חוסי'. לרש"י ודעימיה אין כאן תוספת כלל - ואין צורך לשאול אם מותר להוסיף כזה או לא. כל דברי הראשוניים הדינים כנושא של כל חוסי' כסוגיא דריש פרק התכלת אין להם מקום כלל לרש"י. אבל במסגרת של הרא"ש יש מקום גדול לדיון ההוא. כל זה מראה על צדקת ההנחה שאין מסקנת בעלי החוס' כרש"י בהגדרת המצוה אלא באופן ביצועה למעשה. כידוע, זה דבר מצוי הטעון תשמת לב; שאין הסכמה בפסק ראייה שיש הסכמה בסברא.

גישה דומה לזו של תוספות והרא"ש נוכל לראות לכאורה כרמב"ם הרמב"ם (הלכות ציצית, פ"א הל' א-ה'; וע"ע בסמ"ג, מ"ע כ"ו) מגדיר המצוה כזה:

ענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית מפני שהוא דומה לציצית של ראש, שנאמר ויקחי בציצית ראשי, וזה הענף הוא הנקרא לכן מפני שאין אנו מצויין לצובעו, ואין לחוטי הענף מנין מן החורה.

על הענף חוט זה הוא הנקרא תכלת, ואין למנין הכריכות שכורך חוט זה שיעור מן החורה.

נמצאו במצוה זו שני צווים, שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה, ושיכורך על הענף חוט תכלת שנאמרו עשו להם ציצית ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת.

התכלת, כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לכן לכוד, וכן אם עשה לכן ותכלת ונפסק הלבן ותתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לכוד כשר.

אע"פ שאין אחד מהן מעכב את חבירו אינו שתי מצות אלא מצות עשה אחת, אמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת, וארכע ציציות מעכבות זו את זו שארכעתן מצוה אחת, והלובש טלית שיש בה לכן או תכלת או שניהם כאחד הרי קיים מצות עשה אחת.

הפשטות בדברי הרמב"ם היא כעצם כהה"א של התוספות, דאין התכלת פרט בחלק מן החוטין לדעתו, אלא שיש ציצת ויש פתיל. אין התכלת הלכה בחוט השמיני אלא התכלת היא החוט השמיני. הרמב"ם מפרש אינו מעכב כפשוטו (וכרא"ש וכו').

ובפירושו המשניות למנחות (פ"ד מ"א) ביאר, וד"ל:

מצות ציצית כוללת שני צווין. האחד שיהיו ציצות ככנפות

4. וע"ע בכפתור ופרח (פרק ס').

הטליתות. והוא אמרו ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם. וזה נקרא לכן. לפי שהוא צמר לכן או פשתן לכן... והצווי השני שיתן חוט צמר תכלת כרוך על אותם הציציות וחוט זה נקרא תכלת.

והוא אמרו ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. הרי מפורש שלרמב"ם התכלת היא חפצא בפניע, ולא דין כא' מהחוטין של ציצית. וזה כעין שיטת הרא"ש וכו'. וכן מבואר ענין התכלת, שאינה חוט שווה ל'; אלא היא הכרוך על החוטין.

והנה הכית יוסף [אור"ח סי' י"ב]; וע"ע בכס"מ; ואכמ"ל] דן באריכות בביאור דברי הרמב"ם ואכמ"ל. אבל הנראה עיקר בדבריו שיתכן ציצת בלא תכלת אבל לא להפך, שהרי הגדרת התכלת הוא החוט שכורך על הציצית. ולכן צ"פ התכלת אינו מעכב את הלבן כשהיה לכן מעיקרא וכפירושו האחרונים.⁵

בהמשך, הרמב"ם כותב (הלכות ציצית פ"א ה"ט), וד"ל: העושה לכן בלא תכלת לוקח אחד משמונה החוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישן ומניח שני שלישיהן ענף, עכ"ל. הרי כאן כתב שאף בלא תכלת יעשה חוט שמיני ויכרוך. והנראה כזה שא"י הלכה של הפתיל הכרוך, אלא הלכה בצורת ה' ציציות הנכרכים. זאת אמרת, כשאין תכלת באמת אין כאן פתיל כלל, אלא שמצד הציציות כורכס. והדבר צ"ע עוד, ורק באנו כאן להעיר. על כל פנים, נראה ברור שהרמב"ם מגדיר התכלת כעין הרא"ש, ולא כרש"י.

שיטת רש"י

נקט הגמ' במנחות (לט) שצריכים לגמור עם הלבן. לכאורה הגמרא קובעת שלבן מקודש מתכלת, ולכן צריכים לגמור אתו, שמעלין בקדש ואין מורידין. אמנם, הכס"מ (הל' ציצית פ"א) כתב שדוקא התכלת מקודש. האחרונים' תמוה עליו; אמנם כבר כתבו הרבה ראשונים כדבריו; כיניהם הרא"ש (הלכות ציצית סי' י"ז) והנמוק"י (יג.). הנמוק"י מפרש שיהיה זאת כשם רש"י, וד"ל: לא משום שהלבן חשוב מן התכלת שהתכלת דומה לכסא הכבוד. אלא

5. ע"י כיסוד הדבר בשו"ת משנת יעקב (סי' י"ג) ובגריפ"פ לסה"מ לס"ג (מצוה ז' עמ' 190). ומש"פ שם (עמ' 171-2) א"י.

6. ע"י נצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא קכ"ז). וע"י גריפ"פ (עמ' 171). וזה הכנת חוסי' לח. בר"ה התכלת).

דכיון דהעלחו ללכן תחלה מטעם הכנף מין כנף אין מורידין אותו ועשו ממונן קישר והאחרון שהוא קיום הכנין כן פירש רש"י ז"ל, עכ"ל.

כמו כן, יש לרש"י (שם כד"ה כשהוא מתחיל) שיטה מחודשת בענין חקויימה של לכן. וז"ל: כשהוא מתחיל לכוון מתחיל בלבן - שמניח שני חוטין אויזין לעשות מהן הגדיל ומתחיל לכוון בלבן ובאמצע כורך של תכלת וחזור ומטיים בלבן. עכ"ל. והנה התוס' תמהו על שיטה זו, אמנם יש לראות בהכנה זו חוצאה מהגדרתו כמצות תכלת. נראה שרש"י לא התייחס לתכלת (כשהגדילן החולת לשלעצמה) כתפצא בפני עצמה להיות טעון מקום ניכר בחוטין. אלא שיש כציצית כ' קיומים: עצם החוטין וצבעם. ולכן, בשעה ששם התכלת או הלכן הוא מוסיף בקיומה - שעכשיו יש בה לכן ותכלת. ולכן יש הלכה של קדימה בסדר שימת החוטין של לכן ותכלת. אמנם זה מעלה בכל החוטין ולא רק חלק מהם; ולכן אין מקום לרש"י לפרש שחוטין אלו מקודשין מכאן זה כיתוס לאלו. וכעין זה ביאר ענין מעלין בקודש, שהוא הלכה של מעשה העשיה, לא בהגדרת התפצא (ולכן אינו אלא לענין סדר התליה בלבד, לרש"י, ודו"ק).

ונראה שזה ג"כ הכונה בתשובת רש"י שכתב [מוכא במלחמת ה' שבת (יב כדטי הרי"ף), ע"ש; וע"ע בשטמ"ק בגליון מנחות (מ. סו' כ"ד), וז"ל]:

ומלאכא דקפידי אדרב קטינא דמכסי סדינא (מנחות מא.) לפי הדעת חוטי לכן היו בו. וה"ק טצדקי למפטר נפשיה מציצית כלומר מפני שהתכלת דמיה יקרים אחת מבקש תחבולות להפטר ממנה. והאי דקאמר ליה מציצית משום דעיקר מצוה בתכלת וכלי עם תכלת] והמקיים לכן בלא תכלת אין כאן מצוה שלימה אלא אחת מן השנים.

גרדומי ציצית

לכאורה צריך להיות הבדל עצום בין שתי המחנות בהבנת הסוגיא של גרדומי ציצית (מנחות לח.), וז"ל הגמ':

אמר רב אלא נצרכא אלא לגרדומין דאי איגרדס תכלת וקאי לכן וקאי איגרדס לכן וקאי תכלת לית לן כה דאמרי בני ר' חייא

7. ואכ"מ לעטוק כענין חובת טלית או גברא וכו'.

גרדומי תכלת כשרין וגרדומי אובב כשרין וכמה שיעור גרדומין אמר בר המדורי אמר שמואל כדי לענבן איכעיא להו כדי לענבן לענבן כולו בהודי או דלמא כל חד וחד לחודיה תיקו.

המפרשים האריכו בענין זה, גם לענין ביאור הגמ' וגם בשאלה של ההלכה בזמן שאין תכלת. ועיי' סיכומי של הבית יוסף [אוי"ח (סי' י"ב)], ועיי' בגריפ"פ (עמ' 187 והל') בכל הענין, ואכמ"ל.]

הנה בין לסוברים שהתכלת מגינה על הלכן (וכן להפך) או לא; הצד השהו שבשיטות המדברים על נפסק א' מהם ונשאר א' הוא שחוטי תכלת ולכן הם ב' חפצי וז"ב לכאור'. וזה כדרכם של התוס' וכו' ולא כרש"י. לרש"י לכאור' היה נראה שאין הבדל בין אם נשאר כולו של מין אחד או לא. שהרי לרש"י יש חסרון במצוה של ח' חוטין בין במצוה של ב' מיני הצבע על כל פנים ודו"ק. וכאמת מצינו שיש סוברים כן, דאין הבדל בין חוט א' לכל החוטין. וכן נראה שצ"ל אליכא דרש"י וסיעתו.

העיטור ורכינו תם

יש גם גישה שלישית, העומדת בין רש"י והרמב"ם. לעיטור יש שיטה אמצעית, שראוי לעמוד עליו כעת. בעל העיטור כותב [הל' ציצית (שער ראש') עיי' שם כל דבריו. וע"ע ברא"ש (סי' י"ז); גריפ"פ (עמ' 188)], וז"ל: . . . ואנן דל"ל תכלת מ"ט רמינן ר"ן כב' סגי. אלא מדרמי ד' שנים הם במקום לבן ושנים במקום תכלת. הלכך הני דתכלת עבדו מצמר ולא מחסר אלא צבעא. והיינו דקאמר אין לו תכלת מטיל חוטי צמר לבן במקומו, עכ"ל. ו"א שלעיטור יש ד' חוטי לבן וד' חוטי תכלת - שלא כשיטת רש"י. מאידך גיסא, לדעת בעל העיטור אין הצבע מהותית של החוטים - שלא כסברת הרמב"ם. לרמב"ם אם אין לו צבע של תכלת אינו נותן חוט של תכלת מצד חיובה של פתיל התכלת, כמו שראינו למעלה. אבל לעיטור הצבע רק פרט בחוטין של תכלת.

גם שיטת ר"ת שחוטי התכלת ולכן (אפילו בלי צבעם) הם ב' חפצא. הבי"י (שם) מפרש שיטתו, וז"ל:

וסברא זו של ר"ת היא מה שכתב רכינו בשם יש אומרים שאם

8. עיי' במדרכי (סי' תתקל"ט) בשם הר"י, ותוס' (לח':) בשם י"מ, ועוד.

נספקו שלשה חוטים פסולה אפילו נשתתיר בהם כדי עניבה משום דהא איגרום מין אחד וקצת מין אחר ואם לא נפסקו אלא שני חוטים כשר דהיינו איגרום לכן וקאי תכלת או איגרום תכלת וקאי לכן דמכשרי כיה בני רבי חייא.⁹

הדבר מכואר עוד יותר בדברי מהר"י אבוכה [מוכא בכ"י או"ח (סי' י"ב)], וז"ל:

אכל נראה שמהיסוד שאמרנו יהיה מוכן כמו שאחה רואה זאת הסכרא בנויה על שאלו הארבעה חוטים שאנו נותנים השנים משום תכלת והשנים משום לכן ושהאחד יגין על חבירו. . . .
אכל כאן שאנו נותנים אלו הארבעה חוטים כעבור אלו המינים אין כאן מקום לומר זה תכלת וזה לכן וא"כ בכל אחד מהם יש לומר שמא הוא תכלת שמא הוא לכן והיה לנו לומר לפי זה שכשנפסקו שני ראשים שיהיה פסול אפילו שיהיה בהם כדי עניבה.

ונראה שזה לכאוי ההסבר למה שהביא התרומת הדשן (ח"א סי' מ"ד), וז"ל: וגם ראיתי חד מברכותא, דהוי ליה תלית של משי, מצויצים בני ציצית של משי, ואחד של צמר, עכ"ל. לכאוי סבר זה שראה התרומת הדשן כשיטה זו של ר"ח ודעימיה. וכמוכן סבר כשיטת הראב"ד (הל' ציצית פ"א ה"ו) במנין החוטים של תכלת.

שיטה זו של ר"ת (שיש ב' חפצי של חוטים) מתאים לדברי החוס' ככתובות בשמו (מ' בד"ה כגון מילה בצרעת וכו') בענין ההיתר של כלאים בציצית, וז"ל:

ואור"ת דכל ד' חוטים לכן ודאי אסור דאפשר במינו אבל אתם קאמר דשני חוטי צמר לכן פוטרים בשל פשטן דמגו דתכלת פטרה שכבר נעשה כלאים ע"י תכלת שבר לכן של צמר נמי פטר ומגו דשני חוטי לכן של צמר פוטרים בשל פשטן שני חוטי לכן של פשטן נמי פוטרין בשל צמר אע"ג דלא נעשה אתם כלאים ע"י תכלת שבר וצריך עיון אם שני חוטי לכן של

9. וע"ע משי"כ להלן בדברי מהר"י אבוכה בשיטת ר"ת שגם כן מראה על הבנה כדי לשיטת ר"ת.

פשטן ושני חוטי לכן של צמר מותר לתת כטלית של צמר או כטלית של פשטן דשמא לא הותרו שני חוטי לכן אלא דווקא במקום תכלת אבל שלא במקום תכלת לא או דלמא לא שגא דהא שני חוטי לכן של פשטן פוטרים בשל צמר אע"ג דהתם תכלת לא מעלה ולא מוריד דע"י אותו תכלת לא נעשה אכתי כלאים.

אין כאן המקום לברר כל ענייני ספקי של ר"ת (ובמקום אחר הארכנו בזה), אבל יש לראות גם כאן את ההגדרה שלו. גם כאן ר"ת מבין שיש חוטים של תכלת וחוטים של לכן - ואפילו כשאין צבע של תכלת. לכן יתכן של' מהחוסין של לכן יש להם היתר של כלאים אבל לא לד' האחרים; אף שכאן וכאן אינו במקום תכלת (ולכן הוי לכאוי אפשר במינו) ודו"ק היטב.

ישוב פירוש רש"י

עכשיו יש לנו לחזור לברר בע"ה מהי נקודת המחלקת בין רש"י ותוס' בפירוש תכלת ולכן שבה. ונראה ממה שביארנו לעיל, שלרש"י תכלת ולכן הם תיאר הצבעים שבציצית. אבל לחוס' תכלת ולכן הם שמות של שתי קבוצות שונות של חוטים בציצית. ואף שרש"י סובר שהלכן באמת הוי לפעמים צבעים אחרים¹⁰ מ"מ הוא מפרש (שם לח. בד"ה מין כנף) שסתמו ועירו לכן, ודו"ק.

כזה מובן היטב גישות רש"י ותוס' - כל א' לפי שיטתו - בכיבור תכלת ולכן שבה. רש"י סובר שתכלת היינו הצבע של צמר הצבוע כדם חלזון. ולכן הוי צבע לכן. ולכן כשהגמ' אומרת שזמן ק"ש תלוי בתכלת ולכן, היינו צבעים אלו. ולכן רש"י היה יכול לפרש תכלת ולכן שכה - כפשוטו - על הצמר (שזה היה הנושא כגמ' עד אז). אבל החוס' שהגדירו תכלת ולכן כחוטי הציצית הוכרחו לפרש שמדובר בחוטי הציצית.

וכן, הנמוקי"י - שסובר כשיטת רש"י - היה יכול לפרש כפירושו של רש"י לענין תכלת ולכן שבה.¹¹

10. רש"י (מנחות מא: בד"ה מיתבי תלית וכו').

11. בפירושו לברכות (ט:) הביא הנמוקי"י ב' הפירושים. שכן יש מקום לפרש כחוס', אף לשיטת רש"י.